

Sun'iy intellekt (AI) vositasida ingliz tili o'qituvchilarining media-raqamli kompetensiyasini rivojlantirish

Zokirova Dilobaroy Jasurbek qizi –
Andijon davlat chet tillari instituti
E-mail: dilobaroyzokirova@gmail.com
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-1861-8767>

Annotatsiya. Ushbu maqolada ingliz tili o'qituvchilarining media-raqamli kompetensiyasini sun'iy intellekt vositalari yordamida rivojlantirishning nazariy-metodik asoslari, didaktik imkoniyatlari va xavflari tahlil qilinadi. UNESCO AI Competency Framework for Teachers, DigCompEdu va TPACK yondashuvlari qiyosiy o'rganilib, ingliz tili ta'limiga mos besh komponentli kompetensiya modeli, bosqichma-bosqich kasbiy rivojlanish algoritmi va indikatorlarga tayangan diagnostika rubrikasi taklif etiladi. Tadqiqot hujjatlar va ilmiy adabiyotlar kontent-tahliliga asoslangan bo'lib, unda pedagogik eksperiment o'tkazilgani yoki haqiqiy o'qituvchilar natijalari qayd etilgani da'vo qilinmaydi. Diagrammada model komponentlarining taklif etilayotgan baholashdagi vaznlari aks ettirilgan. Natijalar SI vositalarini tanqidiy, inklyuziv va pedagogik maqsadga muvofiq tatbiq etish uchun metodik asos sifatida talqin qilinadi.

Kalit so'zlar: sun'iy intellekt, ingliz tili o'qituvchisi, media savodxonlik, raqamli kompetensiya, DigCompEdu, TPACK, generativ SI, formativ baholash, axborot xavfsizligi.

Развитие медиацифровой компетентности преподавателей английского языка с помощью средств искусственного интеллекта (ИИ)

Аннотация. В статье анализируются теоретико-методологические основы, дидактические возможности и риски развития медиацифровой компетентности преподавателей английского языка с помощью средств искусственного интеллекта. Проведен сравнительный анализ UNESCO AI Competency Framework for Teachers, DigCompEdu и подхода TPACK. Предлагаются пятикомпонентная модель компетентности, адаптированная к обучению английскому языку, поэтапный алгоритм профессионального развития и диагностическая рубрика, основанная на индикаторах. Исследование основано на контент-анализе документов и научной литературы; при этом не утверждается, что проводился педагогический эксперимент или фиксировались результаты реальных преподавателей. На диаграмме представлены предлагаемые весовые коэффициенты компонентов модели при оценивании. Результаты рассматриваются как методическая основа для критически осмысленного, инклюзивного и педагогически целесообразного применения средств искусственного

интеллекта.

Ключевые слова: *искусственный интеллект, преподаватель английского языка, медиаграмотность, цифровая компетентность, DigCompEdu, TPACK, генеративный искусственный интеллект, формирующее оценивание, информационная безопасность.*

Developing english language teachers' media and digital competence through artificial intelligence (AI) tools

Annotation. *This article examines the theoretical and methodological foundations, didactic opportunities, and risks associated with developing English language teachers' media and digital competence through artificial intelligence tools. UNESCO's AI Competency Framework for Teachers, DigCompEdu, and the TPACK framework are comparatively analysed. The article proposes a five-component competence model tailored to English language teaching, a step-by-step professional development algorithm, and an indicator-based diagnostic rubric. The study is based on a content analysis of documents and scholarly literature and does not claim that a pedagogical experiment was conducted or that data on actual teachers' outcomes were collected. The diagram illustrates the proposed weighting of the model components for assessment purposes. The findings are interpreted as a methodological foundation for the critical, inclusive, and pedagogically appropriate integration of AI tools into English language teaching.*

Keywords: *artificial intelligence, English language teacher, media literacy, digital competence, DigCompEdu, TPACK, generative AI, formative assessment, information security.*

KIRISH

Ta'limning raqamli transformatsiyasi ingliz tili o'qituvchisidan matn, tasvir, audio, video va interaktiv mashqlardan foydalanish bilan cheklanmaydigan kompleks kasbiy tayyorgarlikni talab etadi. Bugun o'qituvchi axborotning kelib chiqishini tekshirishi, multimodal resurslarni didaktik jihatdan baholashi, raqamli muhitda o'quvchi xavfsizligini ta'minlashi va generativ sun'iy intellekt (SI) yaratgan javoblarni mustaqil nazorat qilishi zarur. Mazkur talablar media va raqamli savodxonlikni yagona kasbiy kompetensiya sifatida integratsiyalash imkonini beradi [4, 6].

O'zbekistonda "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasi raqamli infratuzilma va kompetensiyalarni kengaytirishga yo'naltirilgan, 2024-yilda esa sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilgacha rivojlantirish strategiyasi tasdiqlangan [1, 2]. Biroq normativ maqsadlarning mavjudligi ingliz tili darsidagi konkret metodik mexanizmlarni avtomatik belgilamaydi: til ko'nikmalari, kommunikativ vaziyat, mualliflik huquqi hamda xolis baholash mezonlari alohida ishlab chiqilishi lozim. Tadqiqot maqsadi – xalqaro konseptual modellar va mavjud ilmiy qarashlar asosida ingliz tili o'qituvchilarining media-raqamli kompetensiyasini rivojlantirish uchun SI bilan integratsiyalashgan, amaliyotga mos va baholanadigan modelni asoslash. Vazifalar: kompetensiya tarkibini aniqlash; SI vositalarining vazifalarini baholash; xavflarni va profilaktik choralarni tasniflash; trening hamda diagnostika indikatorlarini taklif etish.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLAR

Redecker tomonidan ishlab chiqilgan DigCompEdu tizimi o'qituvchining raqamli tayyorgarligini olti yo'nalishdagi 22 kompetensiya orqali tavsiflaydi. Uning kuchli jihati texnologik vositani oddiy bilishdan tashqari pedagogik resurslar, o'qitish, baholash va ta'lim

oluvchining imkoniyatlarini kengaytirishga urg'u berishidir [4]. Shunga qaramay, ingliz tilidagi og'zaki muloqot, talaffuz va diskursning lingvomadaniy tabiati maxsus indikatorlar yordamida aniqlashtirilishi kerak.

UNESCOning 2024-yilgi o'qituvchilar uchun SI kompetensiyalari doirasi inson manfaatini ustuvor qo'yish, SI etikasi, SI asoslari, pedagogik integratsiya va kasbiy rivojlanishni qamrab oladi; unda "egallash – chuqurlashtirish yaratish" darajalari ajratilgan [5]. Bu tizimdan ingliz tili o'qituvchisining kasbiy rivojlanish yo'l xaritasini tuzishda foydalanish mumkin. UNESCOning 2023-yilgi ko'rsatmalari esa generativ tizimlar bilan ishlashda shaxsiy ma'lumotlarni himoyalash, yoshga moslik va inson nazoratini talab qiladi [6]. Koehler va Mishra taklif qilgan TPACK modeliga ko'ra, raqamli vositaning samarasi texnologik bilimning o'zi bilan emas, u fan mazmuni va pedagogik yechimlar bilan uyg'unlashganda yuzaga keladi [7]. Masalan, matn generatori grammatik mashq tayyorlashi mumkin, ammo mashqning CEFR darajasi, lingvistik tabiiyligi, kommunikativ qiymati hamda diagnostik aniqligini o'qituvchi tekshiradi. Kasneci va hammualliflar katta til modellari individuallashtirish va fikr-mulohaza berish imkoniyatini ta'kidlagan holda, noto'g'ri ma'lumot, tarafkashlik va baholash yaxlitligi xavfini qayd etadi [8].

Tadqiqot dizayni nazariy-metodik tahlil shaklida tashkil etildi. Tahlil birliklari sifatida ikki mahalliy strategik-huquqiy hujjat [1, 2], O'zbekistonning ta'lim to'g'risidagi qonuni [3], xalqaro kompetensiya doiralari [4, 5], generativ SI va media savodxonlikka oid metodik nashrlar [6, 10], ilmiy-nazariy maqolalar [7, 8] hamda global monitoring hisoboti [9] olindi. Tanlash mezonlari ingliz tili o'qituvchisining pedagogik va raqamli faoliyatiga bevosita metodik tatbiq etilishidir. Kontent-tahlilda quyidagi kodlash toifalari qo'llanildi: A media axborotni tanlash va tekshirish; B kontent yaratish va moslashtirish; C o'qitish hamda formativ baholash; D raqamli etika va xavfsizlik; E refleksiya va kasbiy hamkorlik. Keyingi bosqichda qiyosiy tahlil, konseptual modellashtirish va ekspert muhokamasida sinab ko'rish uchun mo'ljallangan baholash mezonlarini ishlab chiqish usullaridan foydalanildi. Ushbu model bo'yicha empirik so'rov, nazorat-tajriba guruhlar yoki statistik gipoteza sinovi o'tkazilmadi. Operatsion ta'rif: media-raqamli kompetensiya o'qituvchining raqamli va multimodal axborotni izlash, tanqidiy tekshirish, pedagogik qayta ishlash, xavfsiz ulashish, SI vositalarini nazoratli qo'llash hamda samaradorlikni reflektiv baholash qobiliyatlari majmui.

NATIJALAR VA MUHOKAMA

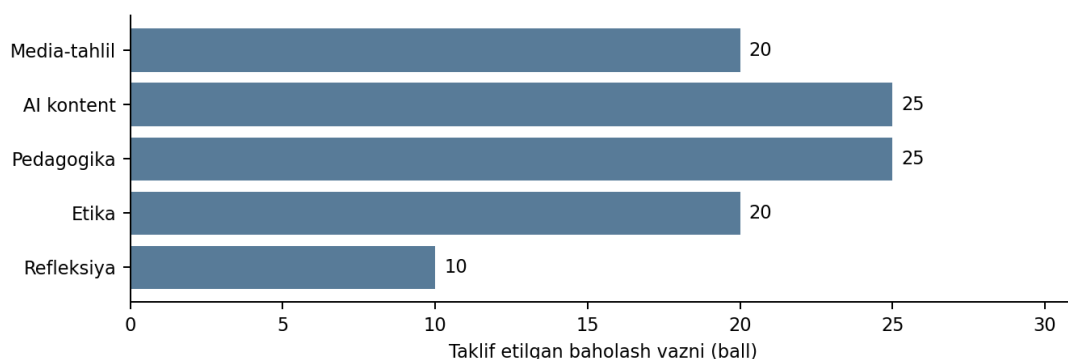
Qiyosiy tahlil asosida besh komponentli konseptual model ishlab chiqildi (1-jadval). U mavjud xalqaro tuzilmalarni to'g'ridan-to'g'ri ko'chirmasdan, ingliz tili o'qitishdagi tinglab tushunish, o'qish, yozish, gapirish va multimodal diskursni tahlil qilish vazifalari bilan bog'laydi. Taklif etilgan indikatorlar tajribada validatsiya qilinishi lozim bo'lgan dastlabki metodik mezonlardir.

1-jadval.

Media-raqamli kompetensiya tarkibi va ingliz tili darsidagi indikatorlar

Komponent	Kuzatiladigan amaliy harakat	Misol / dalil
Media-tahlil	Manba, muallif, sana va dalilni tekshirish	Inglizcha matnning faktchekei
AI kontent yaratish	CEFR darajasiga mos prompt va tahrir	B1 darajali dialog + tahrir tarixi
Pedagogik integratsiya	Maqsad, faoliyat va baholashni bog'lash	Speaking uchun rubrika
Etika va xavfsizlik	Shaxsiy ma'lumotni himoyalash, manbani belgilash	Anonimlashtirilgan o'quvchi ishi
Refleksiya va hamkorlik	Natija sifati va cheklovlarini qayd etish	O'qituvchi e-portfoliosi

Modelni darsga tatbiq etishda to'rt qadam ketma-ketligi tavsiya etildi: (1) dars maqsadini va til darajasini belgilash; (2) SI vositasiga aniq kontekstli topshiriq berish; (3) hosil bo'lgan materialni lingvistik, madaniy hamda xavfsizlik nuqtayi nazaridan tekshirish; (4) o'quvchi faoliyati natijasini reflektiv tahlil qilish. Aynan tekshirish bosqichi texnologik avtomatlashtirishni pedagogik mas'uliyat bilan muvozanatlashtiradi [5, 6]. Model uchun 100 ballik diagnostik rubrika ishlab chiqildi. Ball ulushlari muallif tomonidan taklif etilgan me'yoriy vazn bo'lib, ular real respondentlar o'rtasida aniqlangan statistik chastota yoki tajribaviy o'sish foizi emas. Ushbu farq natijani to'g'ri talqin qilish uchun muhimdir (1-diagramma).

1-diagramma. Taklif etilgan kompetensiya rubrikasida komponentlar vazni (empirik natija emas)

Baholash uchun har bir komponent bo'yicha 0-4 daraja tavsiya qilindi: 0 – vazifa bajarilmagan; 1 – tashqi yo'l-yo'riq bilan bajargan; 2 – standart vazifada mustaqil qo'llagan; 3 – fan kontekstiga moslashtirgan; 4 – boshqalarga asoslangan usulni tushuntirib, ishonchliligini hujjatlashtirgan. Yakuniy ball komponent vazni $\times$ daraja / 4 formulasi bilan hisoblanadi. 2-jadvaldagi trening yo'l xaritasi kompetensiyalarni bosqichma-bosqich mustahkamlash uchun mo'ljallangan.

2-jadval.

Ingliz tili o'qituvchilari uchun SIga asoslangan amaliy rivojlanish moduli

Bosqich	Amaliy mashg'ulot	Mahsulot va sifat nazorati
1. Diagnostika	Media manbalar, raqamli etikani baholash	Boshlang'ich portfolio va rubrika
2. Dizayn	CEFR A2–B2 uchun SI yordamida resurs yaratish	Prompt, manba va tahrir qaydlari
3. Sinov	Listening/speaking/writing dars ssenariysi	O'qituvchi tekshirgan material
4. Refleksiya	Xatolar, tarafkashlik va o'quvchi fikri tahlili	Takomillashtirilgan dars rejasi

Amaliy misol sifatida B1 darajasidagi "Environmental choices" mavzusida SI yordamida 160–180 so'zli matn va munozara savollari loyihalanadi. O'qituvchi matnning yoshga mosligini, tabiatga oid faktlarni, so'z birikmalari tabiiyligini va madaniy betarafligini tekshiradi; keyin o'quvchilar juftlikda dalilli mulohaza yuritadilar. Bu yerda SI topshiriq materialini tayyorlashga xizmat qiladi, baholash qarorini esa o'qituvchi qabul qiladi. Taklif qilinayotgan model DigCompEdu raqamli resurslar va pedagogik refleksiya o'lchamlarini [4], UNESCO SI etikasi va inson manfaatini ustuvor qo'yish tamoyillarini [5, 6], TPACKdagi fan mazmuni–pedagogika–texnologiya uyg'unligini [7] yagona operatsion tizimga birlashtiradi. Ingliz tiliga xos farq shundaki, avtomatik yaratilgan matn yoki audio kommunikativ moslik, leksik registr va talaffuzning variantligiga qarab baholanishi lozim. Masalan, SI avtomatik talaffuz bo'yicha maslahat berganida bitta aksentni mutlaq "to'g'ri" standart sifatida qabul qilish muloqotning xilma-xilligiga zid bo'lishi mumkin. Shu sababli tinglovchi tushunishi, muloqot aniqligi va o'quv maqsadiga muvofiqlik mezonlari ustuvor bo'lishi tavsiya etiladi. Yozma ishlarni tekshirishda SI tavsiyasi bilan yakuniy bahoni

farqlash, baholash izchilligini saqlash va o'quvchiga tushunarli tahrir izohlarini berish kerak [6, 8]. Modelning afzalligi – tayyor platforma nomiga bog'lanmagan kompetensiya indikatorlariga tayanishi. Bu vositalarning texnik shartlari va narxlari o'zgarganda ham rivojlanish rejasini qayta moslashtirish imkonini beradi. Cheklovlari esa muhim: model hozircha kontseptual, 100 ballik rubrikaning psixometrik ko'rsatkichlari aniqlanmagan, ingliz tili o'qituvchilari tanlanmasida amaliy samaradorlik tekshirilmagan. Shu bois diagramma va jadvallarni eksperimental dalil yoki isbotlangan ta'sir hajmi sifatida talqin qilish mumkin emas. Keyingi tadqiqotda kamida ikki bosqichli dizayn maqsadga muvofiq: avval o'qituvchilar va mutaxassislarning ekspert baholari orqali mazmuniy validlikni tekshirish, so'ng treningdan avval va keyin haqiqiy portfolio mahsulotlarini bir xil rubrika bilan baholash.

XULOSA

Birinchidan, ingliz tili o'qituvchisining media-raqamli kompetensiyasi texnik ko'nikmalar yig'indisi emas, balki axborotni tanqidiy baholash, SI bilan kontent yaratish, uni til o'qitish maqsadlariga moslashtirish, xavfsizlikni ta'minlash va reflektiv kasbiy rivojlanishdan iborat yaxlit tizimdir. Ikkinchidan, adabiyotlar tahlili asosida besh komponentli model, to'rt bosqichli integratsiya algoritmi va mezonli rubrika taklif qilindi. Uchinchidan, ushbu yondashuvni o'qituvchilar malakasini oshirish kurslarida pilot tarzda qo'llashdan oldin indikatorlarning ishonchliligi va ta'lim natijalariga aloqasi empirik sinovdan o'tkazilishi shart. SI o'qituvchining kasbiy hukmini almashtirmaydi; uning maqsadga muvofiq va mas'uliyatli faoliyatini qo'llab-quvvatlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2020-yil 5-oktabrdagi PF-6079-son Farmoni. "Raqamli O'zbekiston – 2030" strategiyasini tasdiqlash va uni samarali amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 14-oktabrdagi PQ-358-son qarori. Sun'iy intellekt texnologiyalarini 2030-yilga qadar rivojlantirish strategiyasini tasdiqlash to'g'risida.
3. O'zbekiston Respublikasining 2020-yil 23-sentabrdagi O'RQ-637-son Qonuni. Ta'lim to'g'risida.
4. Redecker C. European Framework for the Digital Competence of Educators: DigCompEdu / Ed. by Y. Punie. – Luxembourg: Publications Office of the European Union, 2017.
5. Miao F., Cukurova M. AI Competency Framework for Teachers. – Paris: UNESCO, 2024.
6. Miao F., Holmes W. Guidance for Generative AI in Education and Research. – Paris: UNESCO, 2023.
7. Koehler M. J., Mishra P. What Is Technological Pedagogical Content Knowledge? // Contemporary Issues in Technology and Teacher Education. – 2009. – Vol. 9, No. 1. – P. 60–70.
8. Kasneci E. et al. ChatGPT for Good? On Opportunities and Challenges of Large Language Models for Education // Learning and Individual Differences. – 2023. – Vol. 103. – Article 102274.
9. UNESCO. Global Education Monitoring Report 2023: Technology in Education – A Tool on Whose Terms? – Paris: UNESCO, 2023.
10. UNESCO. Media and Information Literate Citizens: Think Critically, Click Wisely! – Paris: UNESCO, 2021.